

Omnia munda mundis.

Marju Lepajõe 60

Näitus TÜ raamatukogu 3. korrusel
28.10.2022–22.01.2023¹

Marianne Marlene Tiik
raamatukoguhoidja

Näituse eellugu

Anno Domini 2005

Jaanuar. Tartu Ülikooli raamatukogus peetakse Friedrich Puksoo päeva, mille tähistamise traditsioonile pandi alus Puksoo 100. sünniaastapäeval 1990. Friedrich Puksoo oli Tartu Ülikooli raamatukogu direktor 1920–1944. Väga pikk ja oluline aeg – Eesti Vabariigi noorusaastad, kõige loovam ja lootusrikkam periood, meie riigi parimad päevad ning siis ühtäkki halvimal – kõik mahtus selle aja sisse.

Kõnepulti astub Marju Lepajõe, kes juba varasemalt on oma kirjutistega ennast märkama ning jälgima sundinud. Aga need sõnad, mis sel korral tema suust tulevad – pärast neid olen kui „ära tehtud“ ega jäta iial enam kasutamata võimalusi, et teda lugeda või kuulata. Kuidas eesti keel Lepajõe suu või sulle vormituna hakkab eriliselt elama ja kõlama, on kui ime või ilmutus. Tol talvepäeval räägib ta raamatukogudest, et just raamatukogudes – kus siis mujal! – võiks sündida päristine vaimne dūnaamika, mis annab inimese elule ainuomase väärikuse, et just raamatukogud on koht, kus kaks mõõdet – igavik ja olevik – on läbipõimunud alati kõrvuti, ning et argipäevgi võib olla jumalik. Niipea, kui Lepajõe suust kostus „jumalik“, tundus, et see sõna on Lepajõe pärisosa, tema vaimsusele esmasünni õigusega pruukida antud, sest keegi teine pole suutnud varem seda sõna nii ülendavalt

ja puhastavalt kasutada. Tookordsele esinemisele tagasi mõeldes saab tulevane näitus pealkirja „Omnia munda mundis“.

Anno Domini 2022

Millalgi pärast kolmekuningapäeva jõuab päralt tõdemus, et tänavu on number 60, mis pühakirja järgi on jumaliku au sümbolarv, Marju Lepajõega seotult vägagi aktuaalne. Aga selle tähistamine saab paraku olema teistsugune kui neil päevil, mil teda ennast veel Tartu tänavatel, raamatukogus, ülikoolis või kontserdipubliku hulgas trehvata võis.

Lepajõe lähenev 60. sünniaastapäev ei anna mulle asu. Lugupidamisest tema vastu tärkab minus arglik mõte teha näitus. Samas kahtlen, kas julgen võtta vastutust, sest Lepajõe erakordne isik läheb korda väga-väga paljudele. Otsekui Issanda sõrm astub Tartu Maarja kiriku postmargi ja ümbriku esitlusel minu juurde kirikuloo kaasprofessor Priit Rohtmets TÜ usuteaduskonnast ettepanekuga, kas mina teeksin raamatukogus Marjust näituse. Tõepoolest, Lepajõe jõudis töötada nii raamatukogus kui ka TÜ usuteaduskonnas. Kuigi tema amet usuteaduskonnas oli tublisti kaalukam, jäi raamatukogu Marju jaoks alati eriliseks ja märgiliseks paigaks. Nõustun ettepanekuga jalamaid, rõõmu ja tänu-meelega.

¹ Näituse materjalid: hdl.handle.net/10062/98844.

Omnia munda mundis. Marju Lepajõe 60 (2022).

Näituse lugu

Raamatukogus tehtava näituse olulisim osa on loomulikult raamatud. Ülikooli raamatukogus olevad raamatud olid käeulatuses, aga muud soovitud materjalid ei tahtnud ennast kuidagi avada ega kätte anda. Iseenesest näituse varajane ülespanek hädavajalik pole, aga ettevalmistamisel tunnen alati, et väljapandav materjal peaks saama aega teatava kokkukõla saavutamiseks. Nagu Marju temast tehtud Vallo Toomla filmis „Päevade sõnad“ lugemise kohta ütleb: „Kõigepealt tuleb mõnda aega panna iga raamat tõmbama [---], ta peab tõmbama nagu hea tee või kohv; või ta peab seisma, ta peab harjuma teiste raamatutega, astuma sellesse kontakti ja siis ühel hetkel ...“

Veel kaks nädalat enne näituse avamist valitses minu peas ja töölaua tõeline kaos. Mul oli küll juba varasemast kogemust, et meie raamatukogu kunstnik Lilian Mengel tõmbab oma võlukübarast hulga suurema „jänese“, kui temalt kujundust tellides loota julged, aga kõik muu vaimusilmas soovitu tundus seitsme maa ja mere taga paksus udus olevat. Kust võtta need lõngaotsad, millest sikutamine ihaldatud eesmärgini aitaks?

Lepajõe soovi kohaselt pidi tema isiklik raamatukogu ühel heal päeval Tartu Ülikooli raamatukokku ja käsikirjad Eesti Kirjandusmuuseumi jõudma. Paraku on tema raamatute saabumine raamatu-

kokku pikalt viibinud. Lõpuks, kümme päeva enne avamist, laekus meie direktori vahendatud appikarje tõukel raamatukokku mõnisada raamatut Lepajõe kogust.

Ka kirjandusmuuseumi materjalid – fotod, käsikirjad, esemed, kõikvõimalikud diplomid-preemiad-autasud – sain kätte üsna viimasel hetkel. Aitäh Kristi Metstele.

Teisisõnu läks täpselt nii nagu Agnes Kivi, kellega koos näitust ette valmistasime, viimastel avamise eelsetel päevadel enne pikaleveninud õhtust kojuminekut öelda tavatses: „Jumala abiga“.

Veel näitusepäeva hommikul aitas pahaaimamatult näitust piiluma tulnud Kaarina Rein Lepajõe isiklikku raamatukokku kuulunud raamatuid loogiliselt paika sobitada.

Mis näitusele siis välja sai? Eelkõige ja enesestmõistetavalt Marju sulega seotud raamatud, need, millega ta tegelenud oli: kirjutanud, tõlkinud, toimetanud, kommenteerinud, retsenseerinud. Veel umbkaudu kakssada raamatut tema kodusest raamatukogust. Loodan, et tema isikliku raamatukogu ülejäänud raamatud tee meie raamatukokku ükskord siiski leiavad. Oli fotosid Lepajõe lapsepõlvest, koolist, ülikoolist ja õppejõu ajast, oli noorena saadud diplomeid ja väarikaid aukirju, medaleid ning aumärke hilisemast ajast. Esemetest sain näiteks vitriini panna kella, mis Lepajõega tema loengutes kaasas käis ja talle laua peal aega mõõtis – juba mitu aastat ja edaspidi näitab see igaviku aega.

Usuteaduskonnast sain näitusel eksponeerimiseks valiku Lepajõe töölaual olnud raamatutest, samuti legendaarse tuhatooši, mis oli Vello Salo kingitus usuteaduskonnale. Ka tühistena tunduvad tarbeesemed võivad omandada väärtuse, kui nendega on seotud meie kultuuriloo tugisambad, nagu

Vello Salo, Urmas Petti ja Marju Lepajõe. Mitmed inimesed töid lõigukesi Marjuga vahetatud kirjadest. Sein oli täis käsikirjarulle, mis kandsid Marju kõnedest ja avalikest esinemistest väljanopitud tekste. Oli ka eraldi riul, kuhu sai jooksvalt lisatud juubeliks ilmuv.

Näituse avamine sobitus teiste Marju Lepajõe mälestuspäeva sündmuste hulka Tartus, mil esitleti Marju tõlgitud Innocentius III traktaati „Inimolu viletsusest“, Lepajõe ettekande põhjal valminud esseed „Miks ei ole Platoni „Politeiat“ seni eesti keelde tõlgitud?“ ja ajakirja Vikerkaar erinumbrist. Päeva võttis kokku Jaani kirikus toimunud mälestuskontsert „Valgust valgub“. Et kontsert jäi Riho Sibulale viimaseks Tartus, selgus hiljem.

Kuraatorituuridel päriti minult korduvalt, kas Marju ise oleks temast näituse koostamisega nõusse jäänud. Ei osanud ma siis muud vastu kosta, kui et miks pidanuks ta keelduma. Marju nõustus ennast filmis jäädvustama. Pealegi moodustavad olulise osa väljapanekust raamatud, mis niikuinii meie raamatukogu fondidesse kuuluvad. Ehk nagu Marju mälestusväärses 2005. aasta Puksoo päeva ettekandes ütles: „Jätta siia raamatukokku oma väitekiri või paar ja lahkuda, või pärandada siia oma käsikirjad, raamatukoormad ja ära surra, mõtlemata, kui pikk tööde ahel sellega alles algab, ja et struktuur, kuhu üks raamat või käsikirjaleht siseneb, on tegelikult ju *ajalises mõttes haaramatu*.“²

Lepajõe ajamõõde oli sootuks teine kui inimestel enamasti, tema mõõtis ja hindas aega süvenemise ja põhjalikkuse järgi. Kus on tänapäeva inimesel hõlp või aeg midagi põhjalikult teha? Teisalt me päevauudistest muud ei kuulegi, kuidas seda-teistkolmandat oleks vaja uurida. Põhjalikult uurida. Enamasti lõpeb tegevus või asendatakse kogu uurimine komisjoni moodustamisega.

2 Lepajõe, Marju. (2005). Kultuurivarad ajas. – Raamatukogu, nr 2, lk 4.

Näituse „Omnia munda mundis. Marju Lepajõe 60” avamisel 28.10.2022 kõneleb raamatukogu direktor Krista Aru.

Näituse järellugu

Näituse koostamine on alati hariv. Mõnikord räägivad seda vaatamas käivad inimesed omakorda juurde lugusid, mis avavad lisaks veel uusi ning olulisi rakursse, mis kusagil ei kajastu. Nii mõnedki seigad ja sündmused saavad algsete kirjalike allikatega võrreldes hoopis erineva tähenduse. Plakatile trükitu jääb väliselt muutumatuks, aga need lood on näituse koostajale hindamatu väärtusega. Mõnigi kord vilksatab hetkeline kahjatus – no oleks seda küll varem teadnud! Juhtub, et tuuakse midagi juurdegi, mis nii möödapääsmatult olulisena tundub, et saab salamisi vitriinigi poetatud. Alati leidub neid, kes ei pea paljuks näitust korduvalt üle vaadata. Lepajõe näituse juures oli neid silmatorkavalt palju. Juba selle avamine oli ülimalt rahvarohke. Käsikirjarullid seintel said pilkudega läbi puuritud – ilus näide, kuidas kujunduselement võib sisu kanda.

Näitusel olevatest raamatutest ja käsikirjarullidest mööda kõndides mõtlesin korduvalt, et mõtte- reiseideks pole ajamasinat vaja leiutada. Lepajõe võis enda tegutsemistes ja mõttemaailmas ühe päeva jooksul viibida nii 12., 17. kui ka 21. sajandis, pidades seda vaikimisi inimese loomulikuks, ehk isegi möödapääsmatuks võimeks. Tema vaimu vabadus ajas ja ruumis, kõik tema eripalgelised olemised ja teadmised kokku andsidki Marju Lepajõe talle ainuomase näo ning stiili. Küllap sellepärast oligi mul kohati pisarateni hea meel, et sain võimaluse kokku panna Marju näitust.

Õhku jäi rippuma küsimus, mis iial vastust ei leia. Oma sõnavara omandamine suures osas loetud raamatutest. Kuidas leida üles sõnad, mille valimises, seadmises ja kasutamises oli Marju erakordne? Need peavad ju meie raamatukogus – Tartu Ülikooli raamatukogus! – olemas olema. Kust mujalt Marjugi need leidis?